

2-dik Szám.

N E M Z E T I
T Á R S A L K O D Ó

Januarius 10dik napján 1837.

EGY ÚTAS SÉTÁJA FEL-GYÓGY-
RÓL VULKÁNIG.

(Folytatás.)

A' farkad ini földes asszony ügyessége arra is kiterjedvén, hogy a' vendég kellemetes ideákkal alügyék el, báló szobám asztalára ujságok tétettek, és azok közül az Allgemeine Theater Zeitungban Nro. 168 aanyi gyönyörrel olvastam azon csuda és mondhatni tündér vendégfogadó leírását, melyet New Yorkban Astor úr építtetett, hogy nem állhattam ellent azon kívánságomnak, mi szerént azt a' magyar olvasó közönséggel is ne közöljem.

A' világon a' legnagyobb vendégfogadó.

Valamint a' Himalája a' föld minden hegyei felett emelkedik, éppen úgy homályosítja meg az Astor úr hotelje New Yorkban a' világ öt részeinek minden fogadóit. Az prototypusa minden vendégfogadó helyezeteknek, melyek hasonló öszvealkotásban majd nem látszható pygmaeusokká sülyednének le.

Az embereknek öszves tömege egy százmillio levelü plánta, mely leveleit minden évszázaddal változtatja, hogy magát annál szebb kibonyolodásban mutassa. Az elmés élet virágai minden idő

Első felesztendő.

szakkal pompásabb szín és alakjátékot hoznak, 's mind feljebb törekednek a' tőkély naptemploma felé. A' mesterségeknek 's tudományoknak fáradohatatlan művelése által az egész élet commerciuma egy póétai barátságos színek elegyedését kapja, sőt magára a' phisicai anyagra is, mely a' testet a' porhoz köti, az elmés tetlegesség tükörképei nyomatnak fel.

Az északamériki város New York a' maga 18,000 lakóépületjei közt 2,000 vendégfogadót 's egy néhány theátrumot számlál; egy bizonyosság arra, mi szerént a' testi szükség a' lelki éledelem eszközeit feljül mulja. Ezen vendégfogadók elrendelése mindazonáltal ismét egy bizonyítvány arra, mi szerént a' mívelt idő szelleme, tévőségének bélyegét a' phisicai anyagra is feltudja nyomni.

A' világ vendégfogadóinak Himalájája az Astor úr hotelje az új építő mesterségeknek parancsoló mesterműve, mely három millio ezüst forintba került. Öt emeletes négyszegyet formál, 's a' közép pontban egy gothusi ékességekkel épített toronnyal van ellátva, melyen a' szem mintegy repülve látja a' szép sziget város alakcsoportjait is. Az épületnek pompás és 200 láb hosszúságu első része mythologiai metszésekkel és oszlop tornáczczal van ékesítve egész kiterjedésében. Az épület fényesen bé van kerítve egy angolkertnek mindennemű fa és virágdarabjaival. Az épületi négyszegnek belhézagja nem olyan, mint talán egy istálókkal és szekérszínekkel befűzött udvar, hanem mintegy elmésen elrendelt virágos kert, melyben Flóra gyermekei a' vendégfogadó lakói ablakaira a' legédesebb illatokat lehelik.

Ezen elevenzöld és hívogató ékesítésekben lehet látni csinos szökőkútakat, melyek a' meleg nyári holdnapokban a' hotelnek minden hézagjaiban egy mesterséges essőpor által enyhítő hi-

vességeket terjesztnek el. A' fedél talián stylus-sal van csinálva, melyen éppen a' végre szolgáló erőművek által szépen tapeczirozott szekerek mozognak, hogy az útasok az illatozó facsopor-tok felé kellemes séta szekerezést tehessenek. A' tornyon, mely New Yorknak természetes pa-norámáját terjeszti elő, egy jeles orgona szer-van helyezve, mely az órát a' leg magához-von-szóbb muzsikai darabok változtatásával jelenti-meg. Ezen kívül a' kertekben szép időszak-ban a' legszebb muzsikai innepek tartatnak, me-lyekben a' legjeleseb liangköltők természetmánya-i adatnak elő. A' valczer darabokhoz izlés nem a-ka-r oly mély gyökeret verni a' komoly ámérikai-nál, mint a' tánczolni szerető európainál. Ejjel az egész vendégfogadó hozzá tartozóival számlál-hatatlan és meglepőleg alakított göz láng által a' tündérek palotájává változtatik át, és ez a' vilá-gosítás csak akkor szűnik-meg, midőn Hélios fák-lyája az éj árnyékait eloszlatja.

A' kert hátulsó részében egy élőfakkal bétakart kőfal által a' tulajdonképpeni vendégfogadótól el-választva állanak az istálók, színek, raktárak és gazdasági épületek. Ezen elválasztása a' marhainak, és anyaginak az emberek mulató és nyugvó helyétül becsülésre méltó megkülönböztetés, mely a' legna-gyobb várások vendégfogadóiban is hiányoz.

A' hívogató szép külső rész a' belső elren-deléssel a' legelőkélyesebb öszszehangzásba van té-ve. A' háznak minden részeiből a' megnemesített izlés szállki, 's a' szépség iránti izlést pazérló pompával hívja életre. A' kinézés mindenütt ker-tekbe viszen. A' padlások fresco festésekkel, a' pá-vimentumak kőmózáik képekkel kirakva. A' feje-r márvány oszlopok veres bársony ülésekből emel-ke-
 *
 nednek fel. Az első emelethen, hova egy széles

márvány grádics aranyozott érc karral vezet, vagynak a' concert terem, a' theátrum terem, a' mesterségi terem, és az olvasó terem, melyek elhatározásokhoz képest bájoló módon vagynak ékesítve. Azok közül mindegyik az épületi négyszegnek egész homlok vonalát veszibé, és az céljok, hogy a' társaságosan egyesült vendégeknek testi és lelki éledelést szerezzenek. Az olvasó terem szolgáltatja a' legjelesebb hírlapokat és könyveket az ész felelevenítésére a' reggeli mellett. A' mesterségi terem a' szépmesterségek akadémiájából legbecsesebb darabokat terjeszti a' szem eleibe midőn a' vendégek a' közebedlő asztalnál lelkes beszélgetések közt esznek. A' concert terem a' délutáni órákon a' fülnek a' legelragadóbb vendégséget adja, midőn az íny legjobb ízű frissítőkkal magát enyhíti. A' theátrum terem végre sok marionette játékokat, és természeti utánzásokat terjeszt elő optikai mesterséggel, hogy a' vacsorát az evő társaságnak fűszerezze. A' concert terem tükör tapétokkal, a' theátrumi terem pedig aranytapétokkal — Howison úr gyarából — vagynak ékesítve, mely ékességek az alakok fénye és szépsége által valóságos mágusi benyomást okoznak. Az olvasó terem falai a' szépmesterségnek és literaturának legkitünőbb darabjaival mőzáik módra vagynak bérakva. A' második emeletben vagynak a' külön szobák azon vendégek számára, kik társaság nélkül az étel laistrom szerént akarnak enni. Ezek a' szobák mind oly tapétokkal vagynak hé vonva, melyek tájéko-
 kat, vagy historiai rajzolatokat mutatnak. Mindenik szobában létez egy példány a' Jarvis által New York ban feltalált hegedüs-órákból, melyek minden fertály órában egy quartettet játszanak oly tisztasággal és pontossággal, hogy a' halló eleven virtuózokat vélne hallani. A' harma-

dik, negyedik és ötödik emeletekben vannak az idegenek számára lakó helyek, 's az emeletek magok határozzák el a' különbség rendit. Az öszveköttő márvány grádics szép és merész kidolgozása tekintetéből az építő mesterségnek pompás mive. A' korridorok négyes menésben mutatkoznak mint oszlop folyosók, melyeknek pávimentuma festett, és megsimitott kőlapokkal van kirakva. A' harmadik emelet bútorai úgy nézethetnek, mint valamely mesterségi kitételek. A' szobák falai mutatnak föld abroszokat és északamériki nézeteket a' legjobb mesterektől a' természet után készítve. Az utolsó rangú szobák az ötödik emeletben legőlcsebbek, de azoknak bútorai mindég kiállhatnak a' párizsi, londoni, pétervári és bécsi vendégszobákkal. A' hotel bútorainak ára a' mi pénzünk szerént két milliányi forint. A' számos óriás tükrök között olyak is találatnak, melyek huszláb magasak, 's ahhozi mértékű szélesek, és a' melyekért egyedül 90,000 ezüst forint fizettetett.

A' társasági teremek urak és dámák számára a' vendégfogadó udvarán olyanok, mint ha benne az ezer éjszakai hűbajos regék utánaztattak volna. A' falak úgy nevezett vezirtapétokkal — a' Howison úr gyárából — vannak bévonva, melyek egy titkos tollnyomása által mindenkor más ábrázatot mutatnak, 's ezen módon a' szíu és bédolgozásra nézve huszszor változtathatnak. Mindég virágzó idegen plánták, a' virág csinálásnak valóságos mestermivei, különböző madár automatákat szállásolnak, melyek a' plánta szárának megfogásával a' legszebb melódiákat éneklük. Ezen teremek asztalai egy nyomó eszköz által sak-táblává, billiárddá, evő, vagy kártyázó asztallá változtathatnak. Az étel táriffák számokkal vannak ellátva, melyek egy fatáblácskán is, mint valamely száracskák bécsinálva je-

lennek-meg. A' kiválasztott ételnek, vagy italnak száma egy ércz cső által a' mélységbe sülyesztetik, és a' kívánt, mint valamely boszorkányság által emelkedik-fel a' földalatti konyhából.

A' hotel pincze báltozatjai, boltjoknak óriási kifeszítéséért látásra méltók; több emeletekre osztvák, egy nagy nemü téli kertet formálnak, mely a' vendéget valamely tavaszi virágos és illatos világba bájolja midőn a' széles mezőket egy hideg halotti lepedő borította-bé.

A' férfi szolgák száz személyből állanak. Ezek osztatnak társalkodókra vagy ciceronékra, kik feketébe vannak öltözve; szolgálókra, kiknek fejér számozott formaruhájok, és házi szolgákra, kik szürke 's hasonlólag számozott köntösben jelennek-meg. A' fejeznépi szolgaság éppen annyi számmal van, hasonló ranggal és köntös jeggyel. Ciceronéknak, vagy társalkodóknak csak olyanok vétetnek-fel, kiknek kiterjedett tudományok és helységi esméretek van, az illendőség oskolájában megpróbáltattak, és a' folyóbb élő nyelveket beszélik. Egy ilyen férfi vagy fejeznépi cicerone, kinek mindig készen kell állani a' főbb rangú útasoknak világosításokat adni és velek beszélgetni, a' vendégfogadó tulajdonosától kap évenként a' mi pénzünk szerint 2000 ft. A' fenn szolgálók kötelesek derékségeket, és erkölcsiségeket bém bizonyítani, 's ezen kívül angolul, francziául, olaszul és németül jól beszélni. A' fő udvarló egy év óta különös intézetet alapított azokra nézve, kik magokat a' vendégfogadói szolgálatra formálni akarják, és azok, jó magok viselkedekre, nyelvekre, 's más szükséges tudásokra tanítatnak, 's aztán a' hotelben magában tettelegesen gyakoroltatnak a' tisztaságban, az udvariságban és a' vendégek körüli ügyes szolgálatban.

Ezen vendégfogadó konyhája és pinczéje a'

tisztaságra és szoros rendre nézve tükörül szolgálhat minden európai vendégfogadóknak. A' konyhán csak szakácsok foglalatoskodnak, fejr vaszon köntöst viselnek, 's bajuszokkal együtt hajokatis kötelesek levágnatni. A' főviselet áll fejr vaszonból készített, 's a' főhez szorosan fekvő sapkából. A' fő szakács kurta parancs szókkal kormányozza personaléját. Ugyan az, egy könyvet adott-ki nyomtatva, mely ezen címet hordozza: „Ezer éghú sétel“ 's ezen könyv egy év alatt négyszer adatott-ki. Ezen mester hasonló cím alatt bőjtös ételekről, levesekről, fain süteményekről 's mesterséges italokról szakácsi szabályokat adand-ki. A' fogadó ételczédulái inkább kicsi könyvecskék, melyek kiválogatott több mint 500 ételeket, és több mint 200 italokat foglalnak magukba. Csak leves mintegy ötven féle van, midőn más legnevezetesebb fogadóknak is legfeljebb ötféle levesek íratnak-ki. A' pincze öszvegyülő helye a' legszeszesebb italoknak a' világnak minden részeiből. A' drága budai, és a' tüzestokai úgy vannak felírva az italok csinos táblájára mint dessert borok. Az asztali és ágyi fejr némü mindennapi tisztítására egy különös gőzmosó alkalom készítettet, hol erőmivek munkája által, fél óra alatt mintegy 5000 darabok mosatnak, száraztatnak, mungaroltatnak és tégláztatnak. Éppen azon gőzerő által tisztítatnak minden evéshez, iváshoz, és konyhára szükséges eszközök és portékák; azon kívül más kézi munkák is p. o. köntösök, lábbelik takarítása 'st. A' konyha is hasonló módon gőzkészületekkel van ellátva, azért, hogy ezek által a' hús a' zöltség, és más ételek megfőztessenek, 's jobbízet kaphassanak.

A' ház belsője világosítása gáz lángokkal esik-meg, melyek a' bő kifolyás által az éjet valószínűs világos nappá átváltoztatják. Minden alkal-

matosságba vezetett melegített levegő és csők befűtés helyett szolgálnak. Bizonyos srófok munkája által a' szobákba több vagy kevesebb meleg anyag bocsátatik.

Ezen nagy nemű és erősen divatban levő intézetnek tulajdonosa Astor úr, egy született német fia, ki New Yorkban szerencsés kereskedés által magának nagy vagyont gyűjtött. Boyden és Curlis urak mint haszonbérlek kormányozzák most az egészet. Az igazgató bureau mintegy húsz személyből áll, és ezek igazítják az írogatás és számoltatás dolgait. Ilyenek hasznai a' civilizációnak 's a' szorgalomnak.

Másnap, mi után az ezentúli útazási társaságra általam megkérített ifju Bálint Lajos nemes Húnyad vármegyének tiszteletbeli jeles aljegyzője megérkezett, elindultunk Demsusra és Várhelyre. A' demsusi templomról mentől többet képzeltem, rajta annál kevesebbet találtam; 's ha levonom róla a' régiség méltóságát 's egy régi isteni dinastia materialis tiszteletét, többet egy rakás goromba kőnél nem találok. Seholt se mutatkozik előhaladott mesterség, vagy fáinság, és midőn tudom, hogy a' szolgabíró Pogány urnál létező, és egy Praxiteleshhez érdemes két fejű márvány szobrok, 's Trajanus azon oszlopa, melyre a' Decabalus enyészetének, 's más katonai tettek képes historiája van metszve, és a' melyet a' világ ma is mint mestermivet csudál, éppen azon kori rómaiak műve, midőn Dacia római gyarmattá lett, római épületnek nem tarthatom. Inkább hiszem a' régibb dákok, vagy talán az előtti valamely scythia nemzeti ágazat temploma volt, melyben a' barommalai áldozásnak, és jövendölésnek is a' helye most is látszik.

Innét siettünk a' szerencsétlen Decabalus-

n a k királyi fényes lakóhelye romjaihoz Vár-
 helyre. A' kocsis nem tudott nekem elég se-
 besen hajtani, és mentől inkább közeledtünk,
 annál inkább dobogott szívem az elenyészett nagy-
 ság síró képével szembe. Egyszer csak ugyan ott
 voltunk. A' helység mostani végén — mely valaha
 a' város közepe lehetett — szemembe tűnik az am-
 phitheátrum helye, de mivel eszembe juta, hogy
 ott az emberek és állatok egymást a' zsarnokok
 mulattatására gyilkolták, 's a' város lakói is ily
 kegyetlenségben gyönyörködni tudtak; közelebbi
 látására semmi vonszódást nem éreztem 's mel-
 lette elmentem. „Szerettétek volna ti dákok“
 gondolám magamban — „a' virtust, a' szabadsá-
 got és a' törvényességet, ezek meg mentettek vol-
 na mind a' zsarnok jármától, mind az enyészés-
 től.“ Midőn azon helyhez jutottunk, hol a' mó-
 záikkal kirakott pavementumu szobák rabságban
 tartatnak, a' nap már sietetta' méláncholicus he-
 gyek megett lehaladni. Mely szép, de még is mely
 érzékeny szomorú képe a' két féle enyészésnek!
 A' Sár mis vize, melyből hajdon egy hatalmas
 nemzet fővárosa polgárai ittanak, most bebúson
 mormogva foly a' romok között.

Ha oly düledékek, melyekhez nevezetes em-
 lékezések vannak foglalva, a' földinek semmire-
 valóságát bizonyítják, másfelől meg kell esmer-
 ni még is azt, mi szerént olyan neveket, me-
 lyek országokat feljül élnek, és egy időkort a'
 historiában halhatatlanná tesznek, úgy kell te-
 kinteni, mint valódi dolgot. Egy átaljában a' di-
 csőséget nem kell lealjasítani! és én meg vallom
 sokszor, de mindég kedvetlenül hallottam egy
 nagy érdemű honfinkat — kétség kívül irigység-
 ből — avval vádoltatni, hogy ő csak dicsőségi vágy-
 ból kívánt jó lenni. Bár vágnának sokan dicső-
 ségért jó honfiak lenni. Nincs a' dicsőségnél sem-

mi szebb, csak a' virtus. A' legfőbb szerencse az életben a' lenne: a' kettőt egyeztetni; ezért volt a' spártaiak könyörgésének is az istenekhez csak az a' foglalátja, „hogy azok nekik a' jó mellé a' szépet is adni méltóztatnának.“

Útitársam, ki itten esméretes volt, bévezete egy бүrkökkal 's a' pusztaságnak minden bélyegeivel bénőtt udvaron keresztül egy épület mellé, mely félig rothadt 's az essőt bővön át-bocsátható deszkákkal koldusi módon vala fedve, azt mondván „ez a z.“ A' mózáikos szobákhoz más béménő hely nem látszott, csak délfelől egy oda hagyott pincze ajtó forma, melyre nagy lakat volt téve. Ezt több próba után is leverni lehetetlen volt, tehát kiabálni kezdettünk, melyre előbb egy kutya, azután egy csúnya oláh menyecske állottak elő: amaz ugatott szemtelenül, ez pedig kiabálta szemtelenül; „Nu szlóbod.“ Sok kérések között a' minden ajtókat kinyitni tudó kólcsot a' húzasokat vevém elő, 's kínáltam a' vadasszonyt, de azt mondá, hogy megtudná asszonya, 's avval bizonyos távulságra vissza léptetvén, onnat újra kiabálta: „Nu szlóbod“; mi pedig semmire sem hajtva, útitársam által az északi szegleten félre taszított deszkák helyén annyira, a' mennyire lehetett, bémásztunk, 's mennyit a' homály és esső pizok miatt látni lehetett, láttunk, és aztán vissza mászván a' cerberus és a' vad asszony kiabálásai közt onnan csak hamar eltávoztunk. (Folytatása közelebbről.)

SÁNDOR CSÁSZÁR. VÉGSŐ NAPJAI.

(Végzet.)

October 30ikán Y o u f o u l - C a l a i b a (Dsa-fat-Kalé-ba), egy zsidó városba lovaglott a' császár, hol több synagógákat megnézett. Mi előtt

Bakcsisaraiba ért volna, meglátogatott még egy görög klastromot.

Midőn a' lépcsőkön felfelé lépdelt, magát olyan elgyengültnek érezte, hogy nyugodnia kellett, azonban visszajött Youfoul-Calaiba, hol több előkelő mahomed hitűekkel ebédelt. Estve megtekingetett néhány mecsetet 's azután egyik városi lakóshoz ment hogy egy vallásos ünnepélyességen maga is jelen legyen. Még azon estve magához hívatta doctor Williet, hogy vele a' császárné egészségéről beszéljen, 's többek közt azt mondá nékie, felette nagyon fájlalta, hogy a' császárné mellett nem volt akkor, mikor az Bajorország királya halálát megtudta. 'S ezen alkalmatossággal vallá-meg orvosának, hogy erős hasmenése van és már több éjszakákat nagyon rosszul töltött el, azonban hozzá tévé: „Mindazonáltal nincs szükségem sem az Ur-ra sem orvosságaira; tökéletesen értek ahhoz hogy magamat meggyógyítsam.“ Willie azt felelé: igen helytelenül cselekszik midőn oly nagy bizodalmat helyheztet teába, rumba 's vizes kenyérbe; egy jó adag (dosis) rabarbara sokkal jobb mint mind az együtt véve. „Hagyjon békét nekem,“ felelt a' császár kisség neheztelőleg, „nékem nem kell orvosság 's ezt az Urnak már gyakran megmondottam.“ Ezen pillantattól fogva a' Mariampolba megérkezésig Willie, ki mindennap tudakozódott a' császártól egészsége felől, mindég ilyen feleletet kapott: „Én jól vagyok; csak ne beszéljen az Ur nékem semmit orvosságról!“ Bakcsisaraiból nyílt szekérében ment a' császár Kozloff-ba 's annál fogva az ezen városhoz közel levő mocsárok rettenetes kigőzölgéseinek igen kitette magát. Kozloff-ban meglátogatta a' templomokat, mecseteket, synagogákat, kaszárnyákat és veszteglő in-

tézeteket. Egy török hajós kapitányt, ki veszteglést nem állott volt ki, partra hivatott, azzal alkalmasint hosszas ideig beszélgetett, sőt meg is haragutt doctor Willie-re, kiazon megjegyzést tevė néki, hogy itt nem egészen okoson cselekszik.

A' császárnak Maria polba érkeztekor, november 4ikén vala az, hogy rosszul érezvén magát, az orvost hivatá 's azzal legelőször szólta komolyan rosszul létéről. Willie erős hideg lelésben fázástól hatalmasul összerázatva találá őtet. Ezután néhány nappal hidege elhagyta, de Taganrogba megérkeztéig szinte semmit sem ett 's szünetlenül rosszul érezte magát.

Vége november 5ikén vissza érkezett a' császár Taganrogba. Wolkonsky herczeg megérkeztekor kérdé hogy van? „Én Krimióban minden magasztalt éghajlata mellett is hideglelést kaptam,“ felele a' császár; „most már inkább megvagyok győződve mint voltam valaha, hogy igen jól cselekedtünk, midőn nőm tartózkodása helyévé Taganrogot választottuk.“ Már Bakcsisara itól fogva leli a' hideg; imígy folytatá tovább beszédét; ott inni valót kívánt 's Federoff egy pohár savanyó borbolya szörpöt (Berberitzen-syrop) nyujtott nékie, „akkor az egész pohárral kiittam 's tőstént rendkívül erős testi faldalmakat éreztem; mikor Perecopban a' kórházat meglátogattam, még keményebb hideglelést éreztem.“ Wolkonsky ellenben azt az észrevételt tevė nékie, hogy nem él eléggé rendesen, mostani korában többé bizonyoson nem teheti azt, mit ezelőtt húsz esztendővel lakolás nélkül megtehetett volna. Más nap a' császár még rosszabbul lett 's kénytelenítetett dolgozását Wolkonskyval máskorra halasztani; három órakor ebédelt a' császárnéval. Komornokja jelenté a' herczegnek, hogy a' császár egészen szokatlan-

nul gőzöl; a' herczeg hivatá doctor Williet 's mind a' ketten a' császárhoz menének, kit pam-lagon ülve találának, lábait flaneltakaróba bonyo-lítva 's a' hidegtől rázatva. Az orvos rábeszélte, hogy nyólcz megnyító pilulát vegyen-bé; azután munkához akart fogni; de ezen szándékról lebe-széllették. Estve hét óraker jobban érzette ma-gát 's azt megköszönte orvosának. Magához hi-vatta nejét, ki tíz óráig nála maradt.

Következett éjét jól töltötte a' császár; más nap tizen egy óraker mixturát vett-bé, mely igen jó hatással volt rája. A' november 8dikára viradó éj rosz vala, a' hideg kilelte 's félvén at-tól, hogy ismét kilelendi misére nem mehetett; egészen megrettenni látszott a' nagy rakás levél miatt, mely előtte állott, de W o l k o n s k y ar-ra bírta, hogy várja előbb mig tökéletesen meg-gyógyúl 's azután foglalatoskodjék azokkal. A' császár ismét magához hivatva a' császárnét, ki tíz óráig maradt nála.

November 9dikére viradó éje tűrhető volt; megengedte W o l k o n s k y herczegnek, hogy anyjának a' császárnénak 's Constantin her-czegnek megjelentse betegségét.

A' 10ikre viradó éj nem volt éppen rosz, de reggel nagyon rosszul érzette magát. 11 óra-ker igen nevezetes ájulása volt, egész nap szá-raz forrósága 's estve erős izadása. Szinte csak akkor szóllott, mikor valamit kívánt 's a' legna-gyobb elgyengülés állapotjában látszott lenni. —

11kén jól alutt a' császár, a' császárnét hivatva, 's ez ebédig nála mulatott; mindenkor új ájulásba esett, mikor csak néhány pillantatra költ is fel.

12kén narancs vizet készítetett magának, mely nagyon jól esett nekie. A' császárné nála töltötte az egész napot. Estve szembe tűnőleg meg-könyebbülve érzette magát.

13ikán orvosa hashajtó szert rendelt nekie; száraz forrósága kisebbült rövid ideig, de aztán sokkal nagyobb mértékben ujult-meg 's egész éjen által tartott. Egy szót sem szóllott egész nap. Mivel a' citrom vizet megutálta, cseresznye szörpöt adtak neki.

14ikén jobban érzette magát a' császár; maga borotválta-meg magát, de ebéd tájt erős hideglelés érte. Javaslották neki, hogy engedjen pióczákat magára tétetni, de azokról semmit sem akart még csak hallani is, 's mivel attól tartottak, hogy ellenkezés által még inkább felingerlik őtet, többé nem is említették azokat. Midőn 8 órakor erős ajultság lepte-meg; Villie kinyilatkoztatá Wolkouskynak, hogy a' császár nagyon kétséges kimenetelű veszélyben forog. Ez utóbbi töstént a' császárnéhoz sietett 's kijelentette neki, hogy egy pillantatot sem lehet elszaasztaniok, ha a' császárt még arra kívánják birni, hogy keresztényi kötelességeit teljesítse. A' szerencsétlen császárné elég bátorságot érzett magában, mindgyárt a' császárhoz menni, hogy az iránt vele szólljon.

„Oly rosszul vagyok én már?“ kérdé a' császár.

„Kedves Barátom,“ monda a' császárné, „de hiszen minden szerek alkalmazását ellenzette eddig; engedje-meg már most, hogy ezzel az egygyel tegyünk próbát.“

„Szíves örömet,“ felelt a' császár; legottan hivatá az orvost 's így szólla hozzája:

„Én tehát nagyon rosszul vagyok?“

„Nagyon, Felséges Uram!“ felelt ama' könnyes szemekkel. „Felséged nem akarta eddig rendeléseimet követni, de most már kénytelen vagyok nem mint orvosa Felségednek, hanem mint becsületes férfit, mint keresztény ember kinyilatkoztatni, hogy egy elveszteni való pillantatja sincs!“

A' császár megszorítá orvosa kezét, melyet sokáig fogva tartta 's mély gondolkodásba süllyede. Most kérdezék Willietől: nem lehetne-e hólnapig elhalasztani a' császár gyóntatását, 's ő ezt megengedé, Éji 11 órakor kéré a' császár nejét, hogy most már menne nyugalomra.

15ikén reggeli 4 és 6 órakor rosszabbul lett a' császár; jelenték a' császárnénak, 's ez töstént hozzája mene. A' gyóntató atya hivatott. A' császár monda a' császárnénak: „Ne hagyjanak egyedül engemet!“ Miután meggyónt, ismét hivatá a' császárnét 's elfogadá a' szent vacsorát. A' gyóntató pap és császárné térdre hullának most 's égre földre kérék őtet: tétessen pióczákat magára. Megigéré nekik, hogy kérésöket teljesíteni fogja; azután neje felé fordúla 's hozzája e' képpen szólla: „Soha sem érzettem magamban nagyobb csendet, 's ezért Kegyednek végetlen hálás köszönettel tartozom.“ Ezután harmincz pióczát raktak rája, de a' melyek rosszul szívtak 's két óránál több elmúlt míg beléfogódzásra bírathattak. Mostantól fogva a' császár önként alája adta magát minden rendeléseknek 's elfogadott minden orvosságot.

A' 16ikra viradó éj nagyon rosszul tölt 's a' császár egészen el volt erőtlenedve. Két órakor citrom vizet kívánt, egy kalánynyal bévett belőle 's egész nap rosszul volt. Mustárt borongattak rája; de száraz forrósága nem szünt legkevesebbet is.

17ikén rosz volt az éjszaka; 6 és félórákor hólyag húzó flastromot tettek hátára. Tíz órakor ismét magához tért, szóllott egyet mást 's megismert mindenkit. Inni valót kívánt 's mondá Wolkonskynak: „Edreau nisire.“ Mire ez kérdette: „Tino? Nonachambe.“ Wolkonsky azonban jól vette észre, hogy

torkában nincs többé ereje. Egész éjen át nagy veszélyben forgott.

18ikán reggel a' császár meglehetősen erőben látszott lenni 's ez úgy volt. nap folytában is, de hidege idővel erősb 's a' veszedelem mindég nagyobb lett.

Valahányszor szemeit felnyitá, velek a' császárnét keresé, kezeit megfogá, megcsókolá 's szívéhez szoritá. W o l k o n s k y közeledék, hogy az ő kezét csókolja-meg, de azt úgy látszott nem igen örömet vete, mert nem szerette, hogy kezét csókolják. Tizenegy óra 's negyven perczenetkor nem vala többé semmi remény életéhez, 's e' pillantattól fogva öntudát nélkül volt a' császár.

19ikén még mind eszméletlenül fekvék, 's végre reggeli 10 óra után ötven perczzel utolsó leheletét kiadá. Szemeit a' császárné fogá-bé.

A' császár teste kilencz napig maradt cabinetjében míg bébalzsamoztatott. Ez alatt a' császárné a' városban bennlakott. De a' holt test nem balzsamoztatott olyan jól bé, mint kívánták; kénytelenek valának, ötöt folyvást jég fördőbe mártogatni 's arczát valami savanyoyal nedvesitgetni, mi miatt az elfeketült 's megismerhetlen lett. Fejében némely helytelenül fekvő membranumokat találtak, 's éppen azon helyen, melyet ő, mikor fájdalmai voltak megilletni szokott. Mája elgyengítve 's melyporczogója csonttá válva volt. A' császár végpillanatiban sokat szenvedett, gyakran léleklzelt, de nehezen. Cabinetjében egy divánon holt-meg. A' szomszéd szobában volt személyek hallák haldoklását. Betegsége alatt néhányszor az éjet azon kis szobában tölté, mely cabinetje előtt van. Egy pillantatot, melyben a' császárné a' cabinetből kiment vala arra használnak, hogy a' császárnak az utolsó szentséget feladák. — T a g a n r o g, novemberben 1825ben.